

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Емилия Борисова Алексиева – професор в СУ „Св. Климент Охридски“

(н.ст., име, презиме, фамилия – акад. дл. във висшето училище или научна организация)

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен **„доктор“**

по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

професионално направление 3.2. Психология

докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“

Автор: Вера Илиева Тодорова

Тема: „ЖИТЕЙСКИ ЦЕЛИ, ЕМПАТИЯ, НАРЦИСИЗЪМ И БЛАГОПОЛУЧИЕ В ЮНОШЕСКА ВЪЗРАСТ “

Научен ръководител: доц. д-р Светлана Николова Сарийска – ПУ „Паисий Хилендарски“, педагогически факултет, катедра „Психология“

(акад. дл., н. ст., име, презиме, фамилия – висше училище или научна организация)

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-21-568 от 16.03.2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Житейски цели, емпатия, нарцисизъм и благополучие в юношеска възраст“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология, докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“ към катедрата по психология на педагогическия факултет на ПУ. Автор на дисертационния труд е Вера Илиева Тодорова - докторант в към катедра „Психология“ с научен ръководител доц. д-р Светлана Сарийска от ПУ „Паисий Хилендарски“

Представеният от докторантката Вера Тодорова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- списък на забелязани цитирания;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет (за докторантите зачислени до 04.05.2018 г.);

Приложени са 3 броя публикации по темата на дисертационното изследване.

Както се вижда, докторантката коректно е представила всички необходими документи във вида, в който се изисква.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Докторантката е бакалавър и магистър по хуманитарни науки от Wright State University, Дейтън, Охайо, САЩ, завършила е и магистратура по позитивна психология в ПУ „Паисий Хилендарски“. От 2018 г. е докторант в катедрата по психология в същия университет. Обучавала се е в Адлерианска психотерапия (500 часа) в САЩ, както и в института по социална екология в София, член е на Асоциацията за позитивно възпитание в САЩ.

Госпожа Тодорова има и обучение и опит в разработването на проекти по програми на ЕС. Тя е участвала с доклади на авторитетни международни конференции в България и в чужбина.

Представила е общо 9 публикации, част от които са по темата на дисертацията.

Към момента е асистент по психология в Тракийския университет.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Избраната тема на дисертационния труд се вписва успешно в най-модерното направление в съвременната психология – позитивната психология. Очевидно е, че темата на дисертацията е своеобразно продължение на обучението ѝ в магистърската програма по позитивна психология (единствена в България все още) в ПУ.

От представените документи се вижда, че професионалният път на развитие на госпожа Вера Тодорова е насочен от една страна към нейното усъвършенстване като специалист (обучението по адлерова психотерапия, членството ѝ в асоциацията по позитивна дисциплина в САЩ) и от друга – към приложението на постиженията на позитивната психология в образователната практика, представено в повечето ѝ публикации. Именно обвързването на теоретичната концептуализация на темата с нейното пряко практическо приложение правят представения дисертационен труд изключително значим за образователната практика в България.

4. Познаване на проблема

Текстът свидетелства за задълбоченото познаване на изследваната проблематика както в нейните съвременни измерения, така и в историята на развитието ѝ. В подкрепа на казаното ще отбележа, че библиографията съдържа 207 източника по темата на дисертацията, в която са представени всички значими автори и произведения в изследваната област.

5. Методика на изследването

Използваната методика включва следните инструменти: скала за психично благополучие (РИФ), българска адаптация на проф. Пл. Калчев, индекс за житейски цели (Касър и Раян), скала за емпатия (индекс за междуличностно реагиране (Дейвис, Калчев), въпросник за нарцисично възхищение и съперничество (Калчев). Както се вижда, използваният инструментариум съответства напълно на проблематиката на дисертационния труд. Докторантката се е ориентирала към скали и въпросници, които са адаптирани за български условия, което повишава значимостта и практическата полезност на получените резултати.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е посветен на теоретичния анализ на връзките между четири основни конструкта (емпатия, житейски цели, нарцисизъм и психично благополучие) и емпиричната им проверка чрез съответните инструменти при юноши.

Текстът е структуриран според изискванията за такъв тип научни разработки и включва увод, три глави, обобщение и изводи, библиография, приложения. Според последните изисквания е добавена и декларация за оригиналност и достоверност.

Уводът представя основните понятия на изследването и аргументира аналитично избора им и поставянето им във връзки. Важен елемент е обосноваването на хипотезите, които ще се проверяват в емпиричната част.

Първата глава е посветена на теоретичния анализ на основните конструкти (благополучие, емпатия, нарцисизъм, житейски цели). Очаквано всяко от тези понятия започва с дефинирането му, както и с представяне на историческата и съвременна перспектива на развитието му. Представени са основните теоретични концепции и автори по темата на дисертацията. Докторантката е показала безспорна професионална компетентност, аналитичност и собствена критична позиция по дискутираните теоретични и емпирични елементи.

Втората глава е посветена на емпиричното изследване. Тук са формулирани целта, задачите и хипотезите на изследването, както и използваните инструменти.

Целта на изследването, представено в дисертационния труд, е „...да се разкрият нивата на емпатия, житейски нагласи („външни цели“), нарцисизъм и психично благополучие в юношеска възраст ...“ (с.50).

Формулирани са четири задачи: теоретичен анализ на конструктите на изследването, да се потърсят теоретични данни за връзки между конструктите, да се установи общото ниво на психично благополучие, емпатия, житейски цели и нарцисизъм и да се анализират установените емпирично връзки между анализираните конструкти (с.50).

Проверяват се четири хипотези:

- За положителна връзка между общия показател за емпатия и този за психично благополучие;
- За положителна връзка между общия показател за „вътрешни цели“ и този за психичното благополучие;
- За отрицателна връзка между общия показател за „външни цели“ и този за психично благополучие;
- За отрицателна връзка между общия показател за нарцисизъм и този за психично благополучие.

За проверката на хипотезите са използвани четири инструмента (скала за психично благополучие, индекс за житейски цели, скала за емпатия и въпросник за нарцистично възхищение и съперничество), които бяха представени в предишния параграф.

Изследвани са 322 юноши на възраст между 17 и 18 години, те са ученици в 10, 11 и 12 клас (като най-многобройни са тези от 10-ти клас – 204). Съотношението по пол е 54 % момичета и 46% момчета. 57% са на 17 години, 43 – на 18 години.

Трета глава е озаглавена „Анализ на данни“. Тук е представена извадката, както и резултатите по инструменти.

Следва статистическият анализ. Оценена е вътрешната консистентност на инструментите чрез индекса „Алфа“ на Кронбах. Получените резултати са удовлетворяващи, като се има предвид краткостта на някои субскали. Дадени са получените описателни статистически параметри по инструменти, по пол и по възраст (17 и 18 години).

Като общо впечатление ще посоча, че реализираните статистически анализи са в съответствие с формулираните хипотези и със стандартната практика в психометрията за анализ на инструменти. Резултатите са анализирани коректно и във връзка с хипотезите на изследването.

В обобщението и изводите се коментират хипотезите и получените по тях резултати. Позитивен елемент, който ще подчертая тук е, че докторантката сравнява получените от нея резултати с тези, получени от други изследователи (Калчев в България, Конрад, Кембъл и др.), което дава възможност да се позиционират нейните резултати в контекста на съвременните изследвания в областта, както и тяхната значимост от практическа гледна точка.

Коректно са дискутирани и ограниченията на реализираното емпирично изследване, както и практическата полезност на получените резултати .

В приложението са представени използваните инструменти.

Като обобщение ще подчертая високото професионално ниво, демонстрирано от докторантката. Текстът е написан на професионален аналитичен език, който свидетелства за експертното познаване на проблематиката на дисертацията, както и за уменията на авторката да представя теории и емпирични резултати коректно, достатъчно информативно и критично. Текстът свидетелства за високото професионално развитие на докторантката.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Докторантката е определила 6 приноса, които аз бих обобщила по следния начин:

Теоретичен: реализиран е теоретичен анализ в историческа и съвременна перспектива на четири конструкта (благополучие, емпатия, нарцисизъм и житейски цели) и са концептуализирани връзките между тях.

Приложен: връзките между конструктите са емпирично валидизирани чрез изследването, реализирано от докторантката.

Според мен не може да се смятат като приноси възможностите за приложение на получените резултати. Получените в изследването резултати са добра основа за реализиране на представително за България изследване по същата тема (което бих насърчила), резултатите от което би могло да се използват в приложните направления, дефинирани от докторантката. Форматът на данните (събирането им чрез Гугъл-формуляр – вероятно единствено възможен предвид скорошната Ковид-ситуация) все пак поставя известни ограничения по отношение на външната валидност на получените резултати и това е основанието ми за по-предпазливи приложения. Този факт обаче не намалява значимостта на получените резултати и те биха могли да бъдат внимателно използвани за целите на практиката, уместно предложени от докторантката.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представени са 3 публикации, които отразяват основното съдържание на дисертацията.

9. Лично участие на докторантката

Според представената декларация дисертационният труд (резултатите и приносите) са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които докторантката няма участие.

10. Автореферат

Авторефератът отразява адекватно основното съдържание на дисертационния труд и е написан в съответствие с изискванията.

11. Критични забележки и препоръки

С.51 – „Обект и предмет на изследването“ – това е остаряло и напълно безсмислено обозначение, което в известна степен дублира целта на изследването, и което не се използва в съвременна методология на психологията.

Какви са приликите и разликите в понятията психично, психологическо и психологично?

С. 58 – какво означава понятието „праволинеен резултат“, използвано за представяне на резултатите по индекса за житейски цели и какъв е неговият еквивалент в психометрията? На този индекс докторантката е отделила повече внимание в сравнение с другите инструменти (с.52 – 58), но не става ясно дали този инструмент е преведен от докторантката, дали има официална (публикувана) българска версия, адаптация или друго приложение. Бих предложила в представянето си да даде повече информация.

С. 61 – описание на извадката би следвало да бъде във втора глава, която е именно методологичната. Това би дало възможност на докторантката да представи един параграф (поне), посветен на юношеската възраст, който е много особен в жизненото развитие на човека, още повече, че този възрастов период присъства в заглавието на дисертацията. От друга страна получените резултати засягат именно юношеската възраст в емпиричното изследване на докторантката и са съществен принос за практиката в България.

С. 61. Тъй като данните са събирани онлайн, чрез Гугъл-формуляр (както коректно отбелязва докторантката), бих предложила да даде повече подробности за контрола върху данните, както и защо е избрала точно този формат за събиране на данните.

С.24, 25 и др. на автореферата се използва изречение „Влияние на... върху“, което е некоректно от гледна точка на дизайна на изследването. Тъй като това е квазиекспериментален дизайн, може да се говори само за връзка между конструктите, но не и за причинно-следствени връзки (което се предполага от изречение „Влияние на... върху...“).

12. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Според мен получените резултати, както и текстът като цяло правят чест както на катедрата по психология на ПУ, така и на психологическата общност в България, поради което бих препоръчала публикуването на цялостния текст на дисертацията самостоятелно или в рамките на по-голям формат. Предполагам, че докторантката, съвместно с научния ѝ ръководител, ще намерят подходящата форма.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантката Вера Илиева Тодорова **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност психология като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и си позволявам да **предложа на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Вера Илиева Тодорова в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2. Психология, докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“.

10.05. 2023 г.

Рецензент:

(подпис)

Проф. д-р Емилия Алексиева

(ак. дл., н. ст., име, фамилия)